

الشمس
الحرمان
الحرمان

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

سرشناسه:	حقی، محمد، ۱۳۵۹ دی -
عنوان و نام پدیدآور:	فلسفه انقلاب اسلامی / محمد حقی.
مشخصات نشر:	قم : مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری:	۴۰۰ ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۱۳۴-۷
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
یادداشت:	کتابنامه
موضوع:	انقلاب -- فلسفه
موضوع:	Revolutions -- Philosophy
موضوع:	ایران -- تاریخ -- انقلاب اسلامی، ۱۳۵۷ -- نقد و تفسیر
موضوع:	Iran -- History -- Islamic Revolution, 1979 -- Criticism and interrelation
موضوع:	ایران -- تاریخ -- انقلاب اسلامی، ۱۳۵۷ -- علل
موضوع:	Iran -- History -- Islamic Revolution, 1979 -- Causes
شناسه افزوده:	جامعه المصطفی ﷺ العالمية.
شناسه افزوده:	مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
شناسه افزوده:	Almustafa International UniversityAlmustafa International Translation and Publication center
رده بندی کنگره:	۱۳۹۵ ف۷ح/۱۵۵۳ DSR
رده بندی دیویی:	۹۵۵/۰۸۳
شماره کتابشناسی ملی:	۴۵۳۹۹۳۹

فلسفه انقلاب اسلامی

محمد حقی

مرکز بین‌المللی
ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

فلسفه انقلاب اسلامی

مؤلف: محمد حقی

چاپ اول: ۱۳۹۵ ش / ۱۴۳۸ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۱۸۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

- ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸
تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴ دورنگار: داخلی ۱۰۵_۳۷۸۳۹۳۰۹ +۹۸ ۲۵
- ایران، قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶
- ایران، قم، ساختمان ناشران، طبقه سوم، پلاک ۳۰۸. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۴۲۴۰۲

 <http://buy-pub.miu.ac.ir/>

 <http://pub.miu.ac.ir>

 https://telegram.me/pub_almostafa

 miup@pub.miu.ac.ir

با سپاس از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی
- صفحه‌آرا: محسن خلیلیان

- مدیر انتشارات: مرتضی محمدعلی نژاد شانی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی‌ابهری
- ناظر فنی: محمدباقر شکری

سخن ناشر

تحولات اجتماعی و مقتضیات نوپدید دانش‌ها و پدید آمدن دانش‌های نو، نیازهایی را به وجود آورده که پاسخ‌گویی به آن، ایجاد رشته‌های تحصیلی جدید و تربیت افراد متخصص را ضروری می‌نماید. از این رو کتاب‌های آموزشی نیز باید با توجه به این دگرگونی‌ها تألیف شوند.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضا دارد که دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد. از طرفی بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزشی را در پی دارد. در این بستر، حوزه‌های علوم دینی به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی،

سالیانی است که در اندیشه اصلاح ساختار آموزشی و بازنگری متون درسی‌اند. «**جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمية**» به‌عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

«**مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ**» با قدردانی و سپاس از فاضل ارجمند جناب آقای محمد حقی مؤلف کتاب **فلسفه انقلاب اسلامی** و هم‌چنین با سپاس از ناظر علمی آن جناب آقای امیدی و تمام عزیزانی که در تولید این اثر همیاری و همفکری داشته‌اند، آن را به جویندگان فرهنگ و اندیشه ناب اسلامی تقدیم می‌کند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ

مقدمه پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

﴿ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ﴾

قرآن، به قلم و آنچه از آن تراوش نماید، سوگند یاد کرده و علم را به ذات خود شرافتمند و فخیم دانسته و از باب تا محراب، کائنات را سراسر، میدان حضور علم و عالم و معلوم خوانده است. از این رو حقیقت‌مداری اصیل‌ترین و زیباترین راز هستی و حقیقت‌طلبی، ماندگارترین و برترین گرایش آدمی است. داستان پر رمز و راز حقیقت‌جویی بشر، سرشار از تکاپوی مجاهدان و عالمانی است که در مصاف بین حق و باطل، سربلندی و شرافت ذاتی حق را نمایان ساخته‌اند.

علم برخاسته از سیرت پاک و عقل سلیم، در پرتو انوار آسمانی وحی، هم کمال انسانی، عظمت روحی و تعالی معنوی به انسان بخشیده، فکر، اندیشه و خیال او را به پرواز درمی‌آورد و هم سعادت جامعه را تأمین کرده و سطح آن را به جامعه‌ای نمونه و پیشرو ارتقا می‌بخشد.

انقلاب سراسر نور اسلامی ایران اعتلای کلمه الله و برپایی تمدن جهانی اسلام را فراروی بشر قرار داده و فروپاشی و افول تمدن‌های پویشالی مادی را نوید داده

است و با اندیشه فقهاتی در اداره حکومت و نظریه مترقی «ولایت فقیه»، طرازی از مسئولیت‌ها و مأموریت‌های حوزه‌های علمیه و روحانیت را عرضه کرد که امید و نشاط را برای تمام آزادی‌خواهان و حق‌طلبان سراسر جهان به ارمغان آورده است. در این راستا، رهبر فرزانه انقلاب (مدظله)، بر حرکت فراگیر و بسیج همه توانمندی‌ها و اراده‌ها جهت تحقق جنبش نرم‌افزاری و نهضت تولید علم و تحول در علوم انسانی و نیز یافتن راه‌های میان‌بر و دانش‌افزا تأکید ورزیده‌اند.

جامعه المصطفیٰ ﷺ العالمیه، نمادی درخشان از این رسالت جهانی و همت بین‌المللی انقلاب اسلامی است که بار مسئولیت تربیت مجتهدان، عالمان، محققان، متخصصان، مدرسان، مبلغان، مترجمان، مربیان و مدیران پارسا، متعهد و زمان‌شناس را بر دوش داشته و با تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی و قرآنی و گسترش مبانی و معارف اسلامی، به نشر و ترویج اسلام ناب محمدی ﷺ و معارف بلند و تابناک مکتب اهل بیت علیهم السلام همت می‌گمارد.

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفیٰ ﷺ نیز که مهم‌ترین و گسترده‌ترین مجموعه پژوهشی المصطفیٰ ﷺ است، بومی‌سازی و بازتولید اندیشه دینی معاصر متناسب با نیازها و اقتضائات عرصه بین‌الملل، تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی، گشودن افق‌های نوین فکری و معرفتی در دنیای معاصر، پاسخ‌گویی به مسائل و شبهات فکری و معرفتی مخاطبان و تأمین و تدوین متون و منابع درسی و کمک‌درسی، به‌ویژه با رویکرد اسلامی‌سازی علوم و پشتیبانی علمی از فعالیت‌های سازمانی المصطفیٰ ﷺ را از جمله مأموریت‌ها و رسالت‌های خود می‌داند.

اثر علمی پیش روی نیز که به همت مؤلف محترم جناب آقای محمد حقی و با نظارت علمی جناب آقای امید تهیه و تدوین شده است، در چارچوب اهداف جامعه المصطفیٰ ﷺ، مبتنی بر نیازهای بین‌المللی صورت پذیرفته و در

اختیار خوانندگان محترم قرار گرفته است.

در پایان ضمن ارج نهادن به تلاش‌های خالصانه مؤلف محترم، از دست‌اندرکاران محترم آماده‌سازی و انتشار این اثر ارزشمند، به‌ویژه همکاران محترم انتشارات المصطفی ﷺ و همه عزیزانی که در تدوین و نشر آن نقش داشته‌اند، قدردانی و سپاس به عمل می‌آید.

با احترام

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

فهرست

مقدمه	۱۹
فصل اول: ماهیت، مبانی و ریشه‌های انقلاب اسلامی	۲۵
گفتار اول: ماهیت انقلاب اسلامی	۲۶
۱. ماهیت انقلاب اسلامی از دیدگاه امام خمینی <small>علیه السلام</small>	۲۷
۲. ماهیت انقلاب اسلامی از دیدگاه شهید مطهری	۳۰
۳. ماهیت انقلاب اسلامی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای	۳۳
گفتار دوم: ریشه‌های تاریخی انقلاب اسلامی	۳۶
۱. جنبش تنباکو	۳۸
۲. جنبش مشروطیت	۴۱
۳. گذری کوتاه بر دوران رضاشاه	۴۹
الف) استبداد و خشونت	۵۲
ب) ستیز با مذهب و نهادهای مذهبی	۵۳
ج) باستان‌گرایی ناسیونالیستی و سیاست یکپارچه‌سازی قومی و فرهنگی	۵۵
۴. نهضت ملی‌شدن صنعت نفت	۵۷
۵. نهضت امام خمینی <small>علیه السلام</small>	۶۴
الف) تصویب لایحه انجمن‌های ایالتی و ولایتی	۶۵
ب) انقلاب سفید شاه و فراندوم لوایح شش‌گانه	۷۰
ج) قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲	۷۳

- ۷۷..... (د) کاپیتولاسیون و تبعید امام خمینی علیه السلام
- ۸۱..... گفتار سوم: مبانی اعتقادی انقلاب اسلامی
- ۸۳..... ۱. مبانی اعتقادی انقلاب اسلامی در قرآن
- ۸۳..... (الف) قیام و مبارزه در راه حق و ازین بردن باطل
- ۸۵..... (ب) نفی ظلم و ستم
- ۸۶..... (ج) نفی سلطه
- ۸۷..... (د) برپایی و گسترش عدالت
- ۸۸..... (ه) حکومت و زمامداری
- ۸۹..... (و) حمایت از مستضعفان و مبارزه با مستکبران
- ۹۰..... (ز) مسئولیت همگانی
- ۹۱..... ۲. مبانی اعتقادی انقلاب اسلامی در آموزه‌های تشیع
- ۹۱..... (الف) امامت و رهبری
- ۹۳..... (ب) انتظار فرج
- ۹۵..... (ج) قیام امام حسین علیه السلام
- ۹۸..... (د) اصل ولایت فقیه و مرجعیت
- ۹۹..... فصل دوم: جریان‌های فکری سیاسی قبل از وقوع انقلاب اسلامی
- ۱۰۰..... جریان‌های فکری پیش از انقلاب اسلامی
- ۱۰۰..... ۱. جریان فکری ناسیونالیسم یا ملی‌گرایی
- ۱۰۵..... دلایل نفوذ نکردن ناسیونالیسم میان توده‌های مردم
- ۱۰۷..... ۲. جریان فکری مارکسیسم و چپ
- ۱۰۷..... (الف) ویژگی‌های ایدئولوژی سوسیالیستی و مارکسیستی
- ۱۰۹..... (ب) دلایل ناکامی مارکسیسم در ایران
- ۱۱۰..... ۳. جریان‌های فکری التقاطی
- ۱۱۱..... (الف) جریان التقاط اصلاح طلب و لیبرال
- ۱۱۳..... دلایل ناکامی جریان التقاط اصلاح طلب
- ۱۱۵..... (ب) جریان التقاط رادیکال
- ۱۲۰..... ۴. جریان فکری محافظه‌کار و سلطنت طلب
- ۱۲۲..... (الف) مبانی فکری سلطنت طلبان

۱۲۲	یکم: شاه‌محوری.....
۱۲۲	دوم: نظام سلطنت، موهبتی الهی.....
۱۲۳	سوم: باستان‌گرایی و ناسیونالیسم.....
۱۲۳	چهارم: رابطه خدایگانی - بندگی بین شاه و رعیت.....
۱۲۴	پنجم: سکولاریسم.....
۱۲۴	ششم: غرب‌زدگی.....
۱۲۵	ب) احزاب و گروه‌های سلطنت‌طلب.....
۱۲۷	۵. جریان فکری مذهبی (اسلام‌گرا).....
۱۳۹	فصل سوم: اهداف و غایات انقلاب اسلامی ایران.....
۱۴۳	گفتار اول: اهداف فرهنگی انقلاب اسلامی.....
۱۴۵	۱. ایجاد محیط مساعد برای رشد فضایل اخلاقی و اجرای قوانین اسلامی.....
۱۴۷	۲. بسط تعلیم و تربیت اسلامی و تلاش برای استقلال فرهنگی.....
۱۴۹	۳. معرفی صحیح اسلام و احکام آن.....
۱۵۰	۴. مبارزه با انحرافات فکری و فرهنگی.....
۱۵۲	گفتار دوم: اهداف سیاسی انقلاب اسلامی.....
۱۵۳	۱. سرنگونی نظام استبدادی و ایجاد حکومت مردمی اسلامی.....
۱۵۵	۲. اداره امور کشور با مشارکت عموم مردم.....
۱۵۷	۳. آزادی قانونمند نشریات، مطبوعات، اجتماعات و راهپیمایی‌ها.....
۱۵۸	۴. نفی هرگونه ستمگری، ستم‌کشی، سلطه‌گری و سلطه‌پذیری.....
۱۵۸	۵. استقلال‌خواهی و نفی وابستگی حکومت به بیگانه.....
۱۶۰	۶. مقابله با استکبار و سلطه‌جویی.....
۱۶۴	۷. حمایت از مستضعفان جهان.....
۱۶۵	۸. گسترش و صدور ارزش‌های انقلاب اسلامی.....
۱۷۰	۹. وحدت و هم‌گرایی کشورهای اسلامی و ایجاد امت واحده اسلامی.....
۱۷۲	۱۰. تلاش در جهت برقراری حکومت جهانی اسلام.....
۱۷۸	گفتار سوم: اهداف اجتماعی انقلاب اسلامی.....
۱۷۹	۱. تحقق عدالت اجتماعی.....
۱۸۳	۲. برقراری حقوق مساوی برای مردم، بدون توجه به قوم، قبیله، رنگ و نژاد.....

۱۸۵.....	۳. آزادی اجتماعی .....
۱۸۸.....	۴. مبارزه با انحرافات و مفسدات اجتماعی .....
۱۹۰.....	گفتار چهارم: اهداف اقتصادی انقلاب اسلامی .....
۱۹۳.....	۱. تحقق عدالت اقتصادی در جامعه .....
۱۹۴.....	۲. رسیدن به استقلال اقتصادی .....
۱۹۹.....	فصل چهارم: ارکان و عوامل شکل‌گیری انقلاب اسلامی .....
۲۰۰.....	گفتار اول: رهبری .....
۲۰۴.....	۱. نقش رهبری در انقلاب اسلامی .....
۲۱۱.....	۲. دوره‌های تاریخی در رهبری امام خمینی <small>رحمته‌الله</small> .....
۲۱۲.....	دوره اول: از سال ۱۳۴۱ تا ۱۳۴۳ .....
۲۱۴.....	دوره دوم: (از سال ۱۳۴۳ تا ۱۳۵۷) .....
۲۱۵.....	دوره سوم: (سال ۱۳۵۷) .....
۲۱۷.....	دوره چهارم: (از ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ تا خرداد ۱۳۶۸) .....
۲۱۹.....	گفتار دوم: ایدئولوژی .....
۲۲۳.....	نقش ایدئولوژی مذهبی در انقلاب اسلامی ایران .....
۲۲۹.....	گفتار سوم: مردم .....
۲۳۱.....	نقش مردم در انقلاب اسلامی .....
۲۳۴.....	گفتار چهارم: رفتار نظام سیاسی پهلوی و نظام بین‌الملل .....
۲۳۴.....	۱. حکومت استبدادی .....
۲۳۸.....	۲. اسلام‌زدایی نظام حاکم .....
۲۴۱.....	۳. سلطه قدرت‌های خارجی .....
۲۴۵.....	فصل پنجم: ساختار نظام پس از انقلاب اسلامی .....
۲۴۷.....	گفتار اول: تحولات ساختار سیاسی و تأسیس نظام جمهوری اسلامی .....
۲۵۲.....	۱. دلایل روی کار آمدن دولت موقت .....
۲۵۳.....	۲. تدوین و تصویب قانون اساسی .....
۲۵۸.....	۳. تغییرات در ساختار قانون اساسی .....
۲۶۲.....	الف) مقایسه سلطنت با رهبری در دو قانون اساسی .....

- ۲۶۷..... (ب) تغییرات در ساختار قوه مقننه
- ۲۶۷..... یکم: مجلس شورای اسلامی
- ۲۶۸..... دوم: شورای نگهبان
- ۲۷۰..... (ج) تغییر در ساختار قوه قضائیه
- ۲۷۳..... گفتار دوم: تحولات ساختار اقتصادی
- ۲۸۲..... گفتار سوم: تحولات ساختار فرهنگی
- ۲۸۹..... فصل ششم: فراگفتمان انقلاب اسلامی و خرده گفتمان های موجود در نظام اسلامی
- ۲۹۱..... گفتار اول: فراگفتمان انقلاب اسلامی
- ۲۹۴..... شاخصه های فراگفتمان انقلاب اسلامی
- ۲۹۴..... ۱. اسلام ناب محمدی
- ۲۹۶..... ۲. حاکمیت الهی و ولایت فقیه
- ۲۹۶..... ۳. سیاست دینی و نفی سکولاریسم
- ۲۹۸..... ۴. معنویت گرایی
- ۲۹۹..... ۵. عدالت خواهی
- ۳۰۰..... ۶. مردم سالاری دینی
- ۳۰۳..... گفتار دوم: گفتمان ملی گرایی لیبرال یا واقع گرایی منفعت محور (۱۳۵۷ - ۱۳۶۰)
- ۳۱۲..... مشخصه های گفتمان ملی گرایی لیبرال
- ۳۱۲..... گفتار سوم: گفتمان ارزش محور یا آرمان گرا (۱۳۶۰ - ۱۳۶۸)
- ۳۲۰..... مشخصه های گفتمان ارزش محور
- ۳۲۰..... گفتار چهارم: گفتمان سازندگی منفعت محور اقتصادی و عمل گرا (۱۳۶۸ - ۱۳۷۶)
- ۳۲۷..... مشخصه های گفتمان سازندگی
- ۳۲۷..... گفتار پنجم: گفتمان اصلاحات و فرهنگ گرای سیاست محور (۱۳۷۶ - ۱۳۸۴)
- ۳۳۷..... مشخصه های گفتمان اصلاح طلبی
- ۳۳۷..... گفتار ششم: گفتمان اصول گرایی عدالت محور (۱۳۸۴ - ۱۳۹۲)
- ۳۴۱..... ۱. مستندات گفتمان اصول گرایی در برنامه ها و بیانات دولت اصول گرا
- ۳۴۱..... (الف) در برنامه های دولت، احکام و پیام ها
- ۳۴۳..... (ب) در بیانات رئیس جمهور و هیئت دولت اصول گرا

۲. مشخصه‌های گفتمان اصول‌گرایی..... ۳۴۵
- گفتار هفتم: گفتمان اعتدال‌گرایی (..... ۱۳۹۲)..... ۳۴۶
- مشخصه‌های گفتمان اعتدال‌گرایی ۳۴۸
۱. آرمان‌خواهی واقع‌بینانه..... ۳۴۸
۲. تعامل‌گرایی مؤثر و سازنده ۳۴۹
۳. خردگرایی متوازن ۳۵۰
۴. توسعه‌گرایی متوازن ۳۵۲
۵. چندجانبه‌گرایی متوازن ۳۵۳
- فصل هفتم: آینده انقلاب اسلامی؛ فرصت‌ها و تهدیدهای پیش رو ۳۵۵
- گفتار اول: سناریوهای اثرگذاری انقلاب اسلامی بر آینده جهان ۳۵۸
۱. سناریوی «تأثیر منفی» و تضعیف‌کننده ۳۵۹
۲. سناریوی خنثی (عدم اثرگذاری و اثرپذیری) ۳۶۲
۳. سناریوی تأثیر مثبت ۳۶۳
- گفتار دوم: فرصت‌های پیش روی انقلاب اسلامی ۳۶۳
۱. افول هژمونی آمریکا در منطقه و جهان ۳۶۴
۲. بیداری اسلامی و حرکت‌های آزادی‌خواهانه در کشورهای منطقه خاورمیانه ۳۶۵
۳. افزایش نفوذ منطقه‌ای ایران و اذعان مجامع و قدرت‌های بین‌المللی به آن ۳۶۶
۴. مردمی بودن ۳۶۸
۵. بحران‌های اقتصادی جهانی و افزایش قیمت و تقاضای جهانی انرژی ۳۶۹
۶. پیشرفت‌های علمی و فناوری ۳۷۰
۷. جهانی ۳۷۱
۸. پتانسیل‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران ۳۷۱
- گفتار سوم: تهدیدهای پیش روی انقلاب اسلامی ۳۷۲
۱. تهاجم فرهنگی ۳۷۵
۲. سکولاریسم ۳۷۷
۳. نابرابری اجتماعی و مشکلات اقتصادی ۳۷۹
۴. تحریم‌های بین‌المللی ۳۸۰

فهرست ۱۷

۳۸۲	.....	۵. مسئله هسته‌ای
۳۸۳	.....	۶. جهانی‌سازی
۳۸۵	.....	۷. جنگ نرم
۳۸۷	.....	۸. رشد جریان‌های تکفیری
۳۹۱	.....	کتابنامه